

اتفاق

از نگاه قرآن و حدیث

محمد صدیقی

ترجمه
عبدالهادی مسعودی

با همکاری
رسول افقی

- سرشناسه : محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۲۵-۱۴۰۱.
Mohammadi Reyshahri, Mohammad, 1946-2022
- عنوان و نام پدیدآور : اتفاق از نگاه قرآن و حدیث/ محمدی ری شهری با همکاری رسول افقی : ترجمه عبدالهادی مسعودی ؛ ویراستار محمد باقری زاده اشعری ؛ ویراستار عربی حسین دباغ ؛ تهیه پژوهشکده علوم و معارف و حدیث.
- مشخصات نشر : قم : موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۴۰۱.
- مشخصات ظاهری : ۵۵۲ ص.
- شابک : 978-622-207-180-6
- وضعیت فهرست نویسی : فیا
- یادداشت : کتابنامه.
- موضوع : اتفاق -- جنبه های مذهبی -- اسلام
Charity -- Religious aspects -- Islam
اتفاق -- جنبه های قرآنی
Charity -- Qur'anic teaching
اتفاق -- احادیث
Charity -- Hadiths
- شناسه افزوده : افقی، رسول، ۱۳۴۵ -
- شناسه افزوده : مسعودی، عبدالهادی، ۱۳۴۳ -، مترجم
- شناسه افزوده : Mesudi, Abduladi
- شناسه افزوده : موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، پژوهشکده علوم و معارف حدیث
- شناسه افزوده : موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر
- رده بندی کنگره : BP۲۵۰/۳
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۳۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۸۸۹۶۳۸۴
- اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیا

WWW

تفہیم

از نگاہ قرآن و حدیث

محمد سید علی ہاشمی
باہمکاری
رسول افقی
ترجمہ
عبدالہادی مسعودی

انفاق از نگاه قرآن و حدیث

محمد محمدی ری شهری

همکار: رسول افقی

ترجمه: عبد الهادی مسعودی

تهیه: پژوهشکده علوم و معارف حدیث

اخذ احادیث: سید رضا حسینی، مصطفی صدیقی

مصدریابی: علی عظیمی شندآبادی، سید محمد حسن مزنی

تحلیل و بیان: عبد الهادی مسعودی

بازبینی نهایی: محمد هادی خالقی

ویراستار فارسی: محمد باقری زاده اشعری

ویراستار عربی: حسین شیبغ

نمونه خوان: علینقی پارسایا

طراح جلد: حسن فرزادکنان

صفحه آرا: مهدی خوش رفتار اکرم

حروفچین: حسین افخمیان

ناشر: مؤسسه چاپ و نشر دار الحدیث

چاپ و صحافی: بوستان کتاب

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۱

شمارگان: ۵۰۰

۳۴۰۱۵۰۹۱۰۰۱۰۱۲

قر: میدان شهداء، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ نمایشگاه دانشی علوم حدیث ۰۵۴۵-۲۷۷۴۰-۲۵
فروشگاه شماره ۳: تهران، شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام درب شرقی ۰۵۵۹۵۲۸۶۲-۲۱
فروشگاه شماره ۴: تهران، شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام درب جنوبی ۰۵۱۲۲۴۴۹۳-۲۱
فروشگاه شماره ۵: تهران، شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام بازار قدیم ۰۵۵۹۳۰۹۹۹-۲۱
<http://darulhadith.ir>

فهرست اجمالی

درآمد ۷

فصل اول: ترغیب به انفاق در راه خدا ۱۹

فصل دوم: ویژگی‌های انفاق در راه خدا ۵۹

فصل سوم: آثار انفاق در راه خدا ۷۹

فصل چهارم: سیره اهل بیت علیهم السلام در انفاق ۱۴۷

فصل پنجم: برترین صدقه ۲۴۵

فصل ششم: آنچه هزینه کردن را آسان می‌کند ۲۷۳

فصل هفتم: انفاق‌های مهم‌تر ۲۹۱

فصل هشتم: شایسته‌های انفاق ۳۲۹

فصل نهم: ناشایسته‌های انفاق ۳۷۱

فصل دهم: آداب اندازه‌دهی به هزینه‌ها ۳۷۹

فصل یازدهم: خودداری از انفاق در راه خدا ۴۰۷

فصل دوازدهم: نکوهش درخواست کردن و نهی از راندن درخواست کننده ۴۳۳

فصل سیزدهم: موانع قبول شدن انفاق ۴۶۷

فصل چهاردهم: صدقه‌های غیر مالی ۴۸۵

درآمد

انفاق، به معنای هزینه کردن بخشی از داشته‌های انسان برای کمک به دیگران، عملی پسندیده و برآمده از فطرت الهی انسان است. ترغیب به این فضیلت اخلاقی و سخن در باره ویژگی‌های آن نیز در آیات و روایات، بسیار پر بسامد است. در آیات گوناگونی به آن، توصیه و در روایات بیشتری، ویژگی‌ها و ظرافت‌های آن، تبیین شده است.

انفاق، نمایانگر بینش توحیدی انسان است که داشته‌های خود را لطف و بخشش پروردگار می‌داند که او را شایسته این امانتداری دانسته و داشته‌های مادی و غیر مادی فراوانی را به امانت، به او ارزانی داشته است. از این رو، دِهش آن را مطابق فرمان الهی به دیگران، دشوار نمی‌شمرد و با باور به جای‌گزینی بیشتر داده‌ها، در این عمل، شتاب می‌کند.

انفاق، عاملی مهم در تلطیف روحیات و عواطف شخصی انسان است که تسهیل روابط اجتماعی را نیز در پی دارد. انفاق مالی، به تعدیل فاصله طبقات اجتماعی منجر خواهد شد و انفاق‌های غیر مالی به تکامل و تعالی مردمان جامعه می‌انجامد.

درباره نویسنده کتاب

کتاب انفاق از نگاه قرآن و حدیث، از جمله آخرین پژوهش‌ها و نگاشته‌های مرحوم آیه الله محمد محمدی ری‌شهری (۱۳۲۵ - ۱۴۰۱ ش) است که اندکی پس از رحلت ایشان منتشر می‌شود.

آیه الله محمدی ری‌شهری - که پژوهش‌های حدیثی خود را از دوره جوانی و دهه چهل شمسی آغاز کرده بود، پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، آن را گسترش داد و با تأسیس مؤسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث، انفاق داشته‌های علمی و مالی خویش را آغاز کرد. ایشان افزون بر تأسیس پژوهشگاه و دانشگاه قرآن و حدیث به تربیت پژوهشگران متخصص در این حوزه همت گماشت. ثمره پژوهش‌های شخصی ایشان و یا پژوهش‌های گروهی‌ای که به هدایت ایشان و با همکاری پژوهشگران دارالحدیث انجام شده است، افزون بر صد عنوان پژوهش حدیثی است که در بیش از ۲۵۰ جلد منتشر شده است. این تلاش‌ها، ایشان را در زمره شایسته‌ترین انفاق‌کنندگان قرار داده که رزق و روزی الهی ارزانی شده به خود را در میان مردم و نیازمندان می‌گستراند.

درباره کتاب

کتاب انفاق در چهارده فصل خود، نزدیک به هزار و پنجاه آیه و روایت را در بر گرفته و از خلال آنها، تبیین و تحلیل مهم‌ترین مباحث مربوط «انفاق» را از منظر قرآن و سنت، در پیش دید مخاطبان قرار داده است. ابتدا در مقدمه کتاب، کلیاتی درباره انفاق و مباحث کلی مرتبط با آن مطرح شده است.

در فصل اول، آیات و روایات ترغیب‌کننده به انفاق، مطرح شده و انفاق کردن مستقیم یا به نیابت، مورد توجه قرار گرفته است.

فصل دوم، ویژگی‌های انفاق در راه خدا را بررسی کرده و به ماندگاری آن نزد خداوند و برتر بودن آن نسبت به عبادت‌های مستحبی (همچون نماز و روزه و حج مستحبی) اشاره شده است.

در فصل سوم آثار و نتایج انفاق در راه خدا با استفاده از آیات و روایات، تبیین شده است که از جمله مهم‌ترین آنها، جبران و جای‌گزین شدن شیء انفاق شده به لطف خداوند، برکت یافتن دارایی انفاق‌کننده و حفظ شدن و فزونی یافتن آن، افزایش طول عمر انفاق‌کننده، دور شدن آسیب‌های جسمی و روحی از وی، استجاب دعا و وی، آسودگی وی در قبر و قیامت، و در نهایت، دستیابی وی به مقام قرب الهی است.

فصل چهارم به سیره پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام در انفاق کردن پرداخته و نمونه‌های زیبایی از شیوه انفاق معصومان علیهم السلام را در پیش دید مخاطبان قرار می‌دهد تا با الگوگیری از این اسوه‌های بی‌نظیر دین و اخلاق، روش آنان را سرمشق رفتار خود قرار دهند.

در فصل پنجم، برترین نمونه‌های انفاق، از زوایای متفاوت، تبیین شده است:

از منظر انفاق کننده، انفاق کردن فرد تنگ‌دست را برترین شمرده است. انفاق به خویشان، فقیران مؤمن و اسیران را نیز برترین نمونه‌های انفاق برشمرده است.

از منظر زمانی نیز انفاق در آغاز روز، روز و شب جمعه، و ماه‌های رجب، شعبان و رمضان را توصیه کرده و در نهایت، صدقهٔ پنهانی و صدقهٔ پیش از مرگ را برترین انفاق برشمرده است.

فصل ششم به تحلیل چرایی و چگونگی تسهیل انفاق پرداخته است. مهم‌ترین عامل تسهیل دِهش، برگرفته از این باور است که این اموال، از آن خدای تبارک و تعالی است؛ یعنی انفاق کننده، تنها امانتدار مال الله است و آن را به دیگر بندگان خدا می‌رساند. البته یقین به جای‌گزین شدن مال، ترسیدن از نادر شدن، بزرگ‌منشی و ایمان به نادیده‌ها را نیز از عوامل جانبی تسهیل و گسترش انفاق برشمرده است.

فصل هفتم، مهم‌ترین انفاق را انفاق به پدر و مادر، خانواده و خویشان معرفی کرده و در ادامه، انفاق به فقیران مؤمن، دِهش به فردی که درخواست کمک کرده و... را برمی‌شمارد.

در فصل هشتم، ویژگی‌های برترین انفاق را بررسی می‌کند و به مواردی چون: اخلاص در تبت، انفاق از مال حلال، عطا کردن پیش از درخواست، آغاز کردن از نزدیکان، پنهان داشتن انفاق مستحب و آشکار کردن انفاق واجب، پیشی گرفتن در انفاق، انفاق مستقیم و عدم پیجویی استحقاق درخواست کننده، اشاره می‌کند.

در فصل نهم نیز ناشایسته‌های انفاق، از جمله: امروز و فردا کردن، باز پس‌گیری، منت‌گذاری و تکبرورزی، مطرح شده است.

فصل دهم به میانه‌روی در انفاق پرداخته و از زیان زدن به خود یا وارث، پرهیز داده است. همچنین انفاق زیاده بر نیاز نیازمند را نیز ناشایست شمرده است.

فصل یازدهم به پرهیز از بخل اشاره دارد و ضمن تبیین اسباب پدیداری آن، کیفر اُخروی بخل و حسرت بخیل در روز جزا را مطرح کرده است.

فصل دوازدهم، در ارتباط با درخواست کردن از دیگران و چگونگی مواجهه با درخواست کننده است و اگر چه درخواست و تکدی را (به ویژه از سوی کسی که نیاز جدی ندارد)، ناپسند شمرده است؛ ولی راندن درخواست کننده را نیز ناپسند دانسته است.

در فصل سیزدهم، به انفاق مخلصانه پرداخته و کفر، ریا، منت‌گذاری، انفاق از مال حرام و عدم رعایت اولویت خویشان را مانع قبول شدن انفاق معرفی کرده است.

فصل چهاردهم، انفاق‌های غیر مالی را کاویده و نمونه‌های متفاوتی از آنها را ارائه کرده است. یاد دادن دانش به دیگران، داشتن گفتار و زبان شیرین و خوش، کمک کردن به ناتوان، تسهیل کار مردمان، مدارا با مردم، ذکر خدا، سلام کردن با روی گشاده، آشتی دادن مردم، نگاهداری زبان، دوری کردن از کار حرام و شرارت و در نهایت، انجام دادن هر کار نیک، از موارد انفاق غیر مالی دانسته شده است.

قدردانی

به رسم مؤلف محترم در کتاب‌های منتشر شده پیشین ایشان، وظیفه خود می‌دانم از همه کسانی که در پدید آمدن این اثر نقشی داشته‌اند، تشکر کنم.

ابتدا سپاس و درود خود را نسبت به مرحوم آیه الله ری شهری نثار می‌کنم که این کتاب را طراحی و تنظیم و تمام مراحل آن را با دقت، پیگیری و نظارت کرده‌اند و بنده شاهد بودم که ایشان تا آخرین ماه‌های عمر با برکت خویش به آن اهتمام داشتند.

همچنین قدردانی از پژوهشگران پرتلاش پژوهشکده علوم و معارف حدیث که در تتبع، تنظیم، تحقیق، تدوین، ارزیابی علمی و ویرایش این اثر با مؤلف محترم همکاری داشتند، به ویژه از آقایان حجج اسلام رسول اُفق و سید رضا حسینی که بدون تلاش آنان، این مجموعه به شکل حاضر به انجام نمی‌رسید.

تشکر ویژه از استاد گران قدر حجة الاسلام و المسلمین عبد الهادی مسعودی که با قلم شیوا و دقیق خود، امکان فهم آیات و روایات را برای فارسی‌زبانان فراهم کردند نیز وظیفه این جانب است.

ان شاء الله خداوند متعال، این پژوهش را به لطف و کرم خویش بپذیرد و مؤلف عالی قدر آن را در جوار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت معظم آن حضرت، جای دهد و ما را از پیروان حضرات معصومان علیهم السلام قرار دهد.

محمد کاظم طباطبایی

پژوهشکده علوم و معارف حدیث

چهاردهم اردیبهشت ۱۴۰۱

(عید سعید فطر ۱۴۴۳)

مدخل انفاق

انفاق، در لغت

واژه «انفاق» از ماده «ن ف ق» و به معنای هزینه کردن^۱ بویژه به شکل دهش و عطا نمودن است. ابن فارس، این ماده را دارای دو بن معنایی می‌داند که قابل برگشت به یک معنا (خارج شدن) هستند. وی می‌گوید:

النونُ و الفاءُ و القافُ أصلانِ صحيحانِ، يَدُلُّ أَحَدُهُمَا عَلَى انْقِطَاعِ شَيْءٍ وَ ذَهَابِهِ، وَ الْآخَرُ عَلَى إِخْفَاءِ شَيْءٍ وَ إِغْمَاضِهِ... وَ يُمَكِّنُ أَنَّ الْأَصْلَ فِي الْبَابِ وَاحِدٌ، وَ هُوَ الْخُرُوجُ.^۲

نون و فاء و قاف، دو بن معنایی صحیح دارد که یکی بر جدا شدن و رفتن چیزی دلالت دارد و دیگری بر پنهان نمودن و نادیده گرفتن چیزی... و ممکن است معنای اصلی، همان «خارج شدن» باشد.

واژه‌شناسانی دیگر نیز یک کاربرد اصلی «ن ف ق» را «خارج شدن» دانسته‌اند.^۳ بر این پایه، انفاق، یعنی جدا نمودن و بیرون کشیدن بخشی از داشته‌های خود برای انتقال به دیگران و هزینه کردن برای ایشان.

انفاق، در قرآن و حدیث

در قرآن کریم و احادیث، «انفاق» و مشتقات آن به معنای لغوی آن، یعنی «هزینه کردن و دهش» به کار رفته است.^۴ انفاق در متون دینی، گستره وسیعی از انفاق مالی تا انفاق علم و جان را در بر می‌گیرد، هرچند بیشتر در انفاق مالی به کار می‌رود. عبارت قرآنی (وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ)^۵ بر گسترده بودن انفاق دلالت دارد؛ زیرا «رزق» در لغت و متون دینی، به هر چیز سودمند برای موجودات و از جمله انسان گفته می‌شود. از این رو، انفاق رزق، شامل انفاق همه مزایای زندگی مانند دانش سودمند و حتی آبرو و اعتبار اجتماعی نیز می‌شود. احادیث نیز هر کار نیکی را صدقه و انفاق به شمار آورده‌اند.

۱. ر. ک: لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ فارسی معین و فرهنگ عمید.

۲. معجم مقاییس اللغة: ج ۵ ص ۴۵۴.

۳. ر. ک: الصحاح: ج ۴ ص ۱۵۶۰، أساس البلاغة: ص ۶۴۸، لسان العرب: ج ۱۰ ص ۲۵۸.

۴. از ۱۱۱ کاربرد ماده «ن ف ق» در قرآن کریم، ۷۳ مورد به معنای انفاق، ۳۷ مورد به معنای نفاق و یک مورد به معنای حفره است.

۵. بقره: آیه ۳.